

Una vegada aprovat l'enderroc, la superfície de les muralles va suposar l'alliberament d'una quantitat ingent de sòl, amb la consegüent obertura de noves possibilitats urbanístiques. Una excepcionalitat en el cas de Barcelona, que no es va repetir en cap altra de les ciutats emmurallades, va fer que el beneficiari del terreny alliberat no fos el Ministerio de la Guerra (se'n va canviar la denominació a Ministerio de Defensa l'any 1939, acabada la Guerra Civil), que se suposava que era el propietari de la muralla defensiva, sinó l'Ajuntament mateix.

Aquest finançament excepcional de l'ens municipal, en què per pagar els treballs de demolició s'aportava com a crèdit el mateix terreny que s'alliberava, pot considerar-se l'embrió de l'urbanisme municipal i de l'economia basada en el maó, com una gestió coordinada entre els drets jurídics públics i els capitals privats disponibles.

La capacitat jurídica de l'ens públic per modelar la ciutat feia dècades que es desenvolupava en forma de *bandos*. Des del 1838, l'Ajuntament havia anat aprovant normatives en què

establia, amb afany uniformitzador, des de l'alçària dels edificis fins a la gamma cromàtica acceptada per a les façanes.

Així, per exemple, una modificació de la normativa de l'any 1846 permetia construir immobles amb tres pams (mesura oficial en aquell moment) extres, per arribar fins als cent, *a todas las fachadas de edificios cuyo buen gusto arquitectónico y riqueza en los adornos las hagan dignas de esta concesión* (*Bando de Buen Gobierno o de Policía Urbana para la ciudad de Barcelona de 1843*). Aquesta

Elements de terracota en un edifici del carrer del Call.

DON QUIXOT AL CARRER DEL CALL

Al carrer del Call, 14, un esgrafiat (1780) dedicat a *Les Metamorfosis* d'Ovidi recorda que en aquest edifici es va instal·lar l'any 1591 la impremta Comellas, activa més de dos-cent anys, il·lustre perquè una de les escenes del Quixot transcorre al seu interior:

Sucedió, pues, que yendo por una calle alzó los ojos don Quijote y vio escrito sobre una puerta, con letras muy grandes: "Aquí se imprimen libros," de lo que se contentó mucho, porque hasta entonces no había visto emprenta alguna y deseaba saber cómo fuese. Entró dentro, con todo su acompañamiento, y vio tirar en una parte, corregir en otra, componer en esta, enmendar en aquella, y, finalmente, toda aquella máquina que en las emprentas grandes se muestra.

És el famós passatge del llibre en què el Quixot reconeix entre les obres la falsa segona part del *Ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* d'Avellaneda, i comenta:

Ya yo tengo noticia deste libro, y en verdad y en mi conciencia que pensé que ya estaba quemado y hecho polvos por impertinente; pero su San Martín se le llegará como a cada puerco, que las historias fingidas tanto tienen de buenas y de deleitables cuanto se llegan a la verdad o la semejanza della, y las verdaderas tanto son mejores cuanto son más verdaderas. (Capítol LXII de la Segona part).

modificació va tenir una gran acceptació, de tal manera que molts edificis van passar a tenir elements decoratius de terracota, barats i poc pesants. Aquesta simple ordenació ha deixat la seva empremta en multitud d'edificis a Ciutat Vella, per exemple, al carrer del Call, 6, 8 o 10.

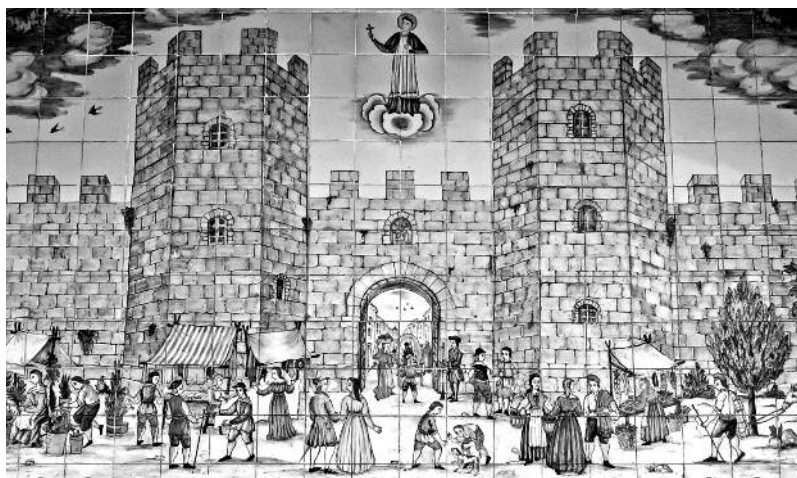
LA PRIMERA MURALLA MEDIEVAL (SEGLE XIII) LA RAMBLA. PORTES D'ACCÉS A BARCHINONA

Baixant per la Rambla des de la plaça de Catalunya ens queda a la dreta el barri del Raval, denominació que descriu amb exactitud la posició d'aquesta zona al segle XIII, exterior

al recinte emmurallat de Barcelona (el carrer de la Bòria, molt a prop de la parada de metro de Jaume I, al costat de via Laietana, és un terme que descriu, com *Raval*, una zona que es trobava fora de la muralla... romana. Etimològicament prové de *forum bovarium*, lloc destinat a guardar bestiar fora de la muralla).

El perímetre exterior de la muralla del segle XIII es respon, per tant, amb la Rambla, frontera intangible que persisteix entre el Raval i el Gòtic, encara que la fortificació es va demolar fa més d'un segle (la muralla medieval del segle XIII es va enderrocar juntament amb la del segle XIV, l'any 1854). La Rambla, actualment vilipendiada i oblidada pels barcelonins, vivia una època esplendorosa quan Federico García Lorca li va dedicar un text *A las floristas de la Rambla* (1935):

La rosa mudable, encerrada en la melancolía del Carmen granadino, ha querido agitarse en su rama al borde del estanque para que la vean las flores de la calle más alegre del mundo, la calle donde viven juntas a la vez las cuatro estaciones, la única calle de la tierra que yo desearía que no se acabara nunca, rica en sonidos, abundante de brisas, hermosa de encuentros, antigua sangre: Rambla de Barcelona. (...)

Accés a la ciutat des de la Rambla per la Portaferrixa, d'acord amb un fragment del mural ceràmic col·locat el 1959.

Toda la esencia de la gran Barcelona, de la perenne, la insobornable, está en esta calle que tiene un ala gótica donde se oyen fuentes romanas y laúdes del quince y otra ala abigarrada, cruel, increíble, donde se oyen los acordeones de todos los marineros del mundo y hay un vuelo nocturno de labios pintados y carcajadas al amanecer.

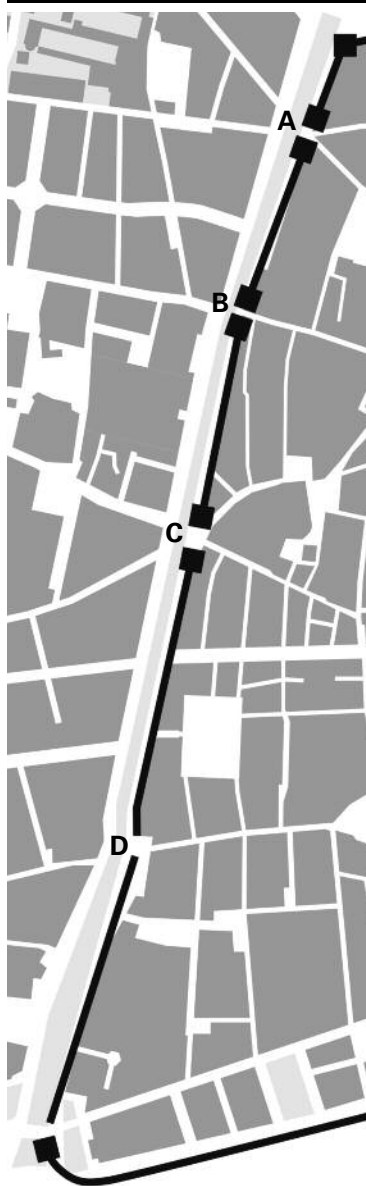
Es pot observar una visió edulcorada de l'ambient de la Rambla al mural ceràmic situat damunt la font que existeix a l'inici del carrer de la Portaferrixa.

Queden molts pocs vestigis de l'antiga fortificació, però és possible saber on es trobaven els portals d'accés a la ciutat emmurallada, ja que l'Ajuntament va senyalitzar aquests accessos amb fanals de cinc braços. Vegem en detall els diferents portals:

Portal de Santa Anna (A), o dels Bergants, nom popular encunyat pel tipus de persones que allà es reunien.

Portaferrixa (B). Porta de ferro, per una barra de ferro que decorava el portal. Hi ha altres

PORTALS DE LA RAMBLA (S. XIII)

- A. Portal de Santa Anna
- B. Portaferrixa
- C. Portal de la Boqueria
- D. Portal de Trentaclus
- E. Portal de Sant Francesc

Vista sobre Barcelona des de Montjuïc. En primer terme, la muralla del segle XIV i, en segon terme, la muralla del segle XIII. S'hi identifiquen alguns edificis, com ara la Catedral, Santa Maria del Mar o les Drassanes Reials, amb l'espai del Raval entre totes dues muralles. | *BARCINO, QUAE VULGO BARCELONA DICTUR*, 1572 (BNE)

carrers que, amb la seva denominació, assenyalen antigues portes de la muralla. Per exemple, el Portal de l'Àngel, perquè suposadament en aquesta porta va aparèixer un ésser alat al segle XV (encara hi ha una còpia d'aquest àngel en una fornícula encastada al segon pis de l'edifici del Banco de España); o el Portal Nou, perquè va ser l'últim portal que es va construir en aquesta muralla.

Portal de la Boqueria (C) (la Rambla amb el pla de la Boqueria). En aquest espai va existir un mercat a l'aire lliure des del segle XIII, origen de l'actual mercat de la Boqueria, situat a pocs metres.

Portal de Trentaclus (D). També anomenat Portal dels Ollers, perquè allà es concentraven els mestres ollers que fabricaven olles i altres atuells. A prop d'aquest portal hi ha l'únic tram de muralla del segle XIII encara visible, però es un llenç de muralla tan poc fotogènic com la seva ubicació denota: es

troba a la rampa de vehicles de l'aparcament de la plaça del Teatre. Hi ha altres trams de muralla conservats, però es tracta de jaciments que, una vegada estudiats i documentats, queden enterrats (adequadament protegits) i no són accessibles.

Portal de Sant Francesc (E). També conegut com a Portal de Framenors i de la Drassana per la seva proximitat al convent dels Franciscans, que ocupava l'espai de l'actual Palau de la Capitania General i plaça del Duc de Medinaceli. Teòricament, san Francesc d'Assís va pernoctar en aquest convent l'any 1214 (perviui al nomenclàtor de la ciutat el passatge del Dormitori de Sant Francesc, a l'espai que ocupava aquest convent).

Un altre Francesc il·lustre, Francesc I, rei de França, va fer també nit molt a prop d'aquest convent, tres-cents anys més tard, en un palau del carrer Ample. Francesc I, derrotat i fet presoner a la batalla de Pavia, anava cap a Madrid per signar un tractat que mai no va respectar, ja que l'hi van fer firmar sota coacció. Francesc I és famós per haver estat mecenes i amic de Leonardo da Vinci, cèlebre després d'una vida dedicada a la ciència i a l'art, per la *Gioconda* i per no haver inventat la bicicleta.

De la successió de portals del segle XIII que es poden identificar baixant per la Rambla gràcies als fanals de cinc braços pot sorprendre que no hi haguessin en època medieval portals per accedir a l'actual plaça Reial o al carrer de Ferran, que sembla el carrer principal de la ciutat medieval. La resposta és senzilla: aquesta plaça i aquest carrer es van urbanitzar molt més tard, no van existir fins al segle XIX. Però aquest tema el tractarem més endavant.

La presència dels clàssics arbres plataners de la Rambla també és molt posterior, ja que no es van transportar des de la Devesa de Girona fins al 1859, una vegada enderrocada la muralla.

Fonts històriques: Canaletes i Wallace

Hi ha dues fonts, una a cadascun dels extrems del passeig de la Rambla, instal·lades a finals del segle XIX per commemorar l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, ambdues amb una història molt particular.

Font de Canaletes a la plaça de Catalunya de l'Havana, Cuba.

La primera, situada al tram superior de la Rambla, al número 129, és la més coneguda de la ciutat. En aquest lloc hi havia hagut prèviament una font a la qual arribava l'aigua per unes canaletes, i d'aquí en deriva el nom actual.

La font de Canaletes de la Rambla no és una font única. Es tracta d'un model de font que pot trobar-se en molts altres llocs, des del Portal de l'Àngel fins a la Gran Via de les Corts Catalanes, o fins i tot al carrer Gran de Sant Andreu, ja que l'Ajuntament va col·locar aquest model de font als

nous barris que havien estat annexionats a la metròpoli a partir de 1897.

A Barcelona hi ha disset fonts de Canaletes, cosa que desconcerta molts turistes que coneixen la llegenda que afirma que, si beus d'aquesta font, tornes a la ciutat. S'entén que només és vinculant si ho fas a la que hi ha a la Rambla. La fama d'aquesta font-fanal és tan gran que fins i tot n'hi ha un altre exemplar en un altre continent: a la plaça de Catalunya de la ciutat de l'Havana, a Cuba.

La segona és la font Wallace, una de les quals està situada al costat de l'accés al Museu de Cera, a la Rambla, 4. Té la singularitat de ser una de les poques peces de mobiliari urbà del segle XIX que es pot trobar en ciutats tan diverses com Mont-real, Maputo, París, Los Angeles o Jerusalem.

La idea va ser d'un milionari britànic, Sir Richard Wallace, que la va fer fabricar a centenars i la va regalar a diferents ciutats com a símbol de la concòrdia i la pau entre els pobles després de la Guerra Francoprussiana. La primera font d'aquesta mena es va construir l'any 1872 i actualment continuen en fabricació. A Barcelona van arribar-ne dotze, el 1888, amb motiu de l'Exposició Universal. En el darrer recompte només en restaven dues o tres (el nombre varia en funció de la font... bibliogràfica). L'altra desena està en parador desconegut.

Caricatura de Sir Richard Wallace.

Font Wallace a la Rambla, davant del Museu de Cera.

La font, amb quatre cariatides que sostenen una cúpula amb quatre peixos, disposava originalment d'un

cassó lligat a una cadena que servia per beure, tal com es pot apreciar a la caricatura del mateix Sir Richard disfressat de font.

Relotges. L'hora oficial

En passejar per la Rambla, entre ambdues fonts, sota un rellotge anodí emplaçat a la façana de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (Rambla, 115), es llegeix *hora oficial*. Pot semblar petulant tenint en compte la diversitat i nombre de rellotges que hi ha actualment només en aquesta zona, des del gegantí rellotge giratori sobre l'edifici de la plaça de Catalunya, 5, fins al rellotge lluminós de la vorera de la via Laietana, 69. No obstant això, el rellotge de la Rambla s'atorga el mèrit de ser el que marca l'hora oficial, perquè de fet ho va fer entre els anys 1891 i 1940 (pèndol patró).

En aquella època era molt complicat saber l'hora, ja no diguem l'hora exacta. Aquest fet comportava problemes quotidians molt diversos en activitats que començaven a ser rutinàries, com la sortida d'un tren o la finalització de la jornada

Relotge de la façana de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, a la Rambla.

Una de les torres d'observació astronòmica de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

de treball (Thompson, 1989). Els canvis associats al procés d'industrialització i les novetats tecnològiques van suposar un canvi en l'organització del temps que requeria cada vegada major sincronització i precisió horària.

En realitat, la qüestió de la sortida dels trens és molt més complexa, ja que atès que l'hora de la ciutat es regia per l'hora solar mitjana, Barcelona tenia una hora diferent, per exemple, que Madrid. Per evitar el problema amb trens que enllaçaven ciutats llunyanes, els rellotges de les estacions s'ajustaven a l'estació de la ciutat més important de la línia, de tal forma que en el cas de l'estació del Nord, el rellotge indicava l'hora de Madrid, 23 minuts endarrerit respecte de l'hora oficial de Barcelona. Aquesta paradoxa temporal es va resoldre l'1 de gener de 1901 quan l'Estat va adoptar l'hora oficial unificada en relació amb el meridià de Greenwich. Per adaptar-se a aquesta nova hora, aquell Cap d'Any el rellotge de l'hora oficial a la Rambla es va aturar a les 00.00 h, 8 minuts i 40 segons.

En qualsevol cas, per facilitar el coneixement general de l'hora, la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i l'Ajuntament van signar un conveni que va fer possible la

creació d'un servei horari que posava els dinou rellotges públics de la metròpoli, des de la catedral fins al campanar de Sant Andreu, sota la tutela de la primera.

L'edifici de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona està coronat per dues torres d'observació astronòmica. Aquestes torres, que van quedar obsoletes gairebé immediatament a conseqüència de la creixent contaminació lumínica de la ciutat, van ser immortalitzades en l'assaig de George Orwell *Homage to Catalonia*. El periodista va formar part de les Brigades Internacionals durant la Guerra Civil. En aquest assaig relata les escenes que va viure a Barcelona, quan defensava d'un possible atac la seu del Comitè Executiu del POUM, que es trobava davant de les torres. George Orwell s'hi allotjava a menys de 100 metres, a l'Hotel Continental (la Rambla, 138), la decoració interior del qual sembla haver quedat congelada en el temps.

Des de la dècada de 1990 hi ha a Barcelona una plaça de George Orwell, coneguda per haver estat la primera plaça de la ciutat amb càmeres de videovigilància. Un homenatge majúscul a l'autor de la distòpica novel·la *1984*.

Petjades

Abans d'abandonar la Rambla, és necessari ressenyar l'existència d'altres petjades, aquestes literals, gravades al marbre a cop de taló per prostitutes anònimes, que impactaven

Petjada de Pasqual Maragall a la plaça de Cucurulla.

incansablement les sabates amb força a terra per reclamar l'atenció de possibles clients. Eren als portals de la Rambla, 22 i 24, però el canvi d'ús de l'edifici va derivar en la retirada d'aquestes peces, que han passat a conservar-se a l'interior de l'històric restaurant Amaya (la

Rambla, 20). Es té constància de l'existència de prostitutes a la part baixa de la Rambla des del segle XIV.

Pot trobar-se una altra petjada de sabata a prop de la Rambla, aquesta il·lustre, a la plaça de Cucurulla (gairebé oculta entre tres testos). Es va col·locar allà al costat d'una placa per commemorar la pavimentació de la zona per a viants que va de Portaferriça al carrer dels Boters, i pertany a l'exalcalde de Barcelona i expresident de la Generalitat de Catalunya Pasqual Maragall, sense cap mena de dubte una de les persones que han deixat una petjada més profunda a la ciutat.

LA MURALLA ROMANA (SEGLES I i III)

El primer recinte emmurallat i el més ben conservat de tots és d'origen romà. Barcelona es va fundar entre els anys 15 i 10 aC i, un cop s'hi va aixecar una primigènica palissada de fusta, s'hi va construir una primera muralla al segle I. Es poden trobar diverses restes d'aquesta muralla, per exemple, mirant a través de la vidriera a la plaça del Rei, entre el campanar de Santa Àgata i el Museu d'Història de la ciutat (1). La diferència més evident entre aquesta primera muralla del segle I i la seva ampliació a l'últim terç del segle III és la mida dels carreus utilitzats, molt més petits els de la primera construcció.

Aquesta primera muralla encerclava una petita península al costat del mar, el punt més elevat de la qual era el mont Tàber (carrer del Paradís, 10). La muralla tenia una alçària de nou metres i feia dos metres d'amplada. El seu perímetre total era de 1.135 metres.

El perfil de l'antiga Barcino es reconeix en el plànol de la ciutat actual.

Barcelona era llavors una insignificant colònia fundada amb el nom de Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino, Barcino per als amics. La capital de la província era Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco, Tarraco (l'actual Tarragona), que jugava en una altra lliga.

Barcino es va construir amb traçat de *castrum* (campament militar) i, com comentàvem a l'inici, va allotjar, a més de civils italians, veterans romans de les guerres càntabres, que havia liderat August entre el 25 aC i el 13 aC amb l'objectiu de controlar la serralada Cantàbrica. La hipòtesi actual estableix que va ser el procés de reorganització dut a terme una vegada acabada la segona fase de les guerres càntabres el que va determinar la fundació de la ciutat.

Els *castrum* romans s'edificaven amb planta rectangular: dos eixos viaris principals s'encreuaven perpendicularment, i a la intersecció es construïa el fòrum. En el cas de Barcino, el carrer més llarg era el Decumanus Maximus (coincideix amb el recorregut del carrer del Bisbe i el carrer de la Ciutat), d'una longitud de 800 metres, mentre que el Cardo Maximus (carrer de la Llibreteria i carrer del Call) tenia una longitud de 550 metres. A la intersecció d'aquests carrers, completament recetes en època romana, hi havia el fòrum romà, amb un temple del qual sobreviuen quatre columnes al carrer del Paradís, 10. Els indicis arqueològics revelen que el fòrum s'ubicava molt a prop de l'actual plaça de Sant Jaume, ocupant l'espai comprès entre el Palau de la Generalitat i l'absis de la catedral. No a l'actual plaça de Sant Jaume, com habitualment es repeteix per afirmar que la plaça ha estat el centre de poder de la ciutat des de temps immemorial.

Aquesta manera d'organitzar les ciutats, com a *castrum*, va fer fortuna posteriorment, ja que els colons espanyols van utilitzar aquest model en gran part de les ciutats que van fundar a Sud-amèrica d'acord amb les Ordenances (1573) promulgades per Felip II, que n'establien detalladament des del traçat ortogonal fins a la mesura de les illes de cases. També l'existència de la tradicional *plaza de Armas* amb l'església al costat oriental.

Tornant a Barcelona, a l'últim terç del segle III, la muralla romana es va ampliar amb una segona muralla descomunal (atès que aquesta se suporta sobre la primera i n'aprofita alguns elements, com ara les portes, formalment no és una nova muralla, sinó una ampliació de la primera), probablement a conseqüència de les primeres incursions violentes de tribus francogermàniques. La nova cortina de muralla mantenia l'alçària i la planta del recinte anterior, afegint-hi només un petit *castellum* defensiu al costat de mar (motiu pel qual el perímetre total de la circumvallació romana es va incrementar fins a arribar als 1.315 metres). L'ampliació de la muralla es va construir amb grans carreus i va veure incrementada l'amplada, que va assolir els quatre metres. La nova muralla es va reforçar fins a sumar setanta-sis torres de vigilància, situades aproximadament cada 7-14 metres. Tenien una alçària de 18 metres i eren de planta rectangular (de 4,5 a 7,5 metres d'amplada), excepte les situades en angles i portes, que eren circulars.

Per construir-les es van reaprofitar materials dels monuments funeraris i religiosos, ubicats a l'exterior de l'antiga muralla del segle I, que es van haver d'enderrocar per poder

Feix a la muralla, al costat de la façana de la Catedral.

Elements reutilitzats en la muralla romana.

fer-ne l'ampliació. Per aquest motiu és possible identificar-hi elements reciclats, com ara relleus de feixos (2) (insígnies pròpies dels magistrats municipals en època romana) o altres elements decoratius.

És possible passejar-se al costat d'aquesta impressionant muralla i admirar-ne algunes de les torres de vigilància si se'n segueix el traçat.

L'itinerari que descriu a continuació és més difícil d'entendre que no pas de recórrer, així que no cal marejar-se intentant-ho: després anirem al detall. La ruta comença a l'avinguda de la Catedral, segueix a la dreta pel carrer de la Tapineria, plaça de l'Àngel i carrer del Sotstinent Navarro, fins a arribar a la plaça dels Traginers, per tornar a girar a la dreta al carrer del Correu Vell i, després, trencar a l'esquerra al carrer del Regomir, tornar a tombar a la dreta a Gignàs, torçant per darrera vegada a la dreta per recórrer els carrers d'Avinyó, dels Banys Nous i de la Palla, i arribar finalment al punt de partida, a l'avinguda de la Catedral. En aquest trajecte, la muralla es pot observar directament des de la via pública, encara que en alguns moments està amagada a l'interior dels edificis. Anem al detall del que és més destacable, sense voluntat d'exhaustivitat.

Comencem a l'avinguda de la Catedral. A la dreta de l'edifici religiós hi ha un tram de muralla ben conservat, amb tres torres de vigilància rectangulars (3) (a la de l'esquerra hi ha el

Torres de vigilància a la plaça Nova.

relleu del feix) i dues torres circulars (4), que es corresponen amb un portal, al qual tornarem quan comentem els accessos a Barcino. Aquesta muralla es pot veure per ambdós cantons. Per a això cal anar a l'altre costat, al carrer de Santa Llúcia, 1, i accedir a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca). Cal travessar el pati i entrar a l'edifici (és públic, només cal accedir-hi respectuosament). Des de dintre es pot veure la cara interior de la muralla (5), així com part de l'arcada i el pilar de cadascun dels dos aqüeductes que arribaven a Barcino.

Canviem ara al tram de muralla que comença al carrer de la Tapineria i que, avançant en línia recta cap al mar, arriba fins a la plaça dels Traginers. En aquest trajecte hi ha grans panys de muralla a la plaça de Ramon Berenguer el Gran (7), amb la capella de Santa Àgata construïda a sobre, i al carrer del Sotstinent Navarro.

Caminant per aquest carrer s'arriba a un parc encerclat per una tanca, però accessible (impossible equivocar-se, atès l'ínfim nombre d'aquestes àrees al Gòtic) amb un pany de

AQÜEDUCTE

Els arcs de l'aqüeducte de l'avinguda de la Catedral, encara que coincideixen aproximadament amb els vestigis de l'aqüeducte a l'interior de l'Arxiu, són de 1958. Sí que hi ha un tram d'aqüeducte romà visible, amb quatre arcs conservats d'uns 20 metres de llargada i 4,10 metres d'alçària, a la plaça del Vuit de Març (6), a dos-cents metres de la Casa de l'Ardiaca-Arxiu. Els romans van construir aquesta infraestructura per transportar l'aigua des del riu Besòs.

L'aqüeducte desaguava en un dipòsit (*castellum aquae*), a prop del lloc més alt de la ciutat, el mont Tàber (16,9 metres sobre el nivell del mar) i, des d'aquest, es dividia en diversos canals, alguns dels quals eren d'aigua potable. L'aigua circulava per conductes pressuritzats de plom (*fistulae plumbea*) fins a les cases (*domus*) que havien pagat l'impost corresponent per disposar d'aquest servei. Altres canals es dirigien a l'àrea industrial (que es pot visitar actualment sota la plaça del Rei) en què hi havia factories que necessitaven aigua abundant per als seus processos productius. Els negocis allà instal·lats van ser diversos: des d'una *fullonica* (bugaderia i tintoreria) al segle II fins a una *cetaria* (conserva de peix), i una instal·lació de vi al segle III. Finalment, altres canals no pressuritzats es dirigien a diverses àrees termals i a fonts públiques gratuïtes.

Restes de l'aqüeducte romà a la plaça del Vuit de Març.

Medallons d'època renaixentista.

muralla i dues torres que són visibles des de 2018 (8). En aquest punt no cal seguir baixant perquè la muralla romana deixa de ser visible, però és bona idea seguir pel carrer del Bisbe Caçador per trobar un interessant llenç de muralla ocult, que es correspon amb la part interior i les torres que hem vist al parc. Per arribar a aquest pany de muralla cal tornar a l'esquerra per arribar al carrer de Lledó 7 (9), on hi ha el Mercer Hotel, amb panys de muralla a la zona del bar i del restaurant. L'interior de l'hotel també alberga una torre de vigilància i fins i tot s'hi pot observar la porta tapiada de l'antic camí de ronda que unia les diferents torres de vigilància.

Si continuem baixant pel carrer de Lledó, al número 13 (10) es conserven dos medallons entre els balcons de la planta principal, que Joan Amades, famós folklorista de la ciutat, d'acord amb l'anàlisi dels arqueòlegs quan aquests medallons es van descobrir als fonaments de la casa, afirmava que eren d'origen romà (Joan Amades,

Torre romana al Casal de la Gent Gran del Pati Llimona.

1984). No obstant això, el catàleg de patrimoni de l'Ajuntament aclareix que són d'època renaixentista. Si seguim circulant, arribem a la plaça dels Traginers (11), on hi ha una torre circular que indica que ens trobem en una de les cantonades de la ciutat romana i que cal tornar a canviar de direcció, girant a la dreta.

Circulant pel Correu Vell cal girar a la dreta pel carrer d'en Groc i entrar al pati del Casal de la Gent Gran Pati Llimona per admirar els desconeguts, per a molts, disset metres de muralla (12), amb dues torres de vigilància. Després, la muralla desapareix darrere de modernes edificacions als carrers d'Avinyó i dels Banys Nous, i no torna a ser visible a la via pública fins a arribar al carrer de la Palla (13). Per aquest motiu, en aquest punt, la millor opció és anar directament al carrer d'Avinyó per descobrir la muralla romana allotjada dins d'alguns edificis.

En aquest carrer hi ha dos dels panys interiors de muralla més espectaculars. El primer, al carrer d'Avinyó, 15 (14), es pot visitar els diumenges de 10 a 14 hores i, a més de la muralla, permet accedir a part d'una *domus* romana (habitatge) on es conserven pintures i habitacions pavimentades de l'època. El segon, és a Avinyó, 19 (15), i també es pot visitar amb reserva prèvia. Pertany a l'Associació Excursionista d'Etnografia i Folklore (AEEF) i és l'únic punt accessible entre els dos trams de muralla i que permet passejar-hi per l'interior (ja que s'ha buidat): en un cantó tindrem la muralla del segle I, i en l'altre, la del segle III. En aquest lloc, a més, es pot accedir a dues torres de vigilància.

Els llenços de muralla es troben ocults en molts altres espais interiors, bàsicament comerços, però només en comentaré els més interessants.

Si es continua caminant pel carrer d'Avinyó fins a l'encreuament del carrer del Call, es pot visitar la base d'una impressionant torre de vigilància, amb una petita columna reaprofitada, a la botiga del carrer del Call, 1 (16) (cal entrar a la botiga i, després d'avançar uns quants metres, girar a la dreta. La torre està una mica amagada).

SITUACIÓ DELS ELEMENTS COMENTATS

A. Porta Principalis Sinistra	10. Dos medallons no romans
B. Porta Principalis Dextra	11. Torre circular
C. Porta Decumana	12. Disset metres de muralla
D. Porta Praetoria	13. Muralla romana
1. Muralla del segle I	14. Domus romana
2. Relleu d'un feix romà	15. Accés a l'interior de la muralla
3. Tres torres rectangulars	16. Base d'una torre de vigilància
4. Dues torres circulars	17. Muralla romana
5. Pilar de l'aqüeducte	18. Muralla i torre de vigilància
6. Arcs de l'aqüeducte	19. Restes Porta Decumana
7. Pany de muralla	20. Gravat Legio IIII Macedònica
8. Dues torres rectangulars	21. Temple d'August
9. Torre de vigilància	22. Necròpolis

Reprenent el carrer dels Banys Nous, a poca distància, al portal amb el número 4 (17), es pot prendre una xocolata calenta o un cafè a tocar de la muralla romana. Més endavant, al número 16 (18), les meravelloses persones del Centre Ocupacional Sínia, sens dubte, us mostraran la impressionant muralla que es troba a l'interior de l'edifici. Aquesta muralla conserva l'alçària original, des dels fonaments fins al pas de ronda. En aquest cas, a més, també s'identifica un carreu reaprofitat d'un altre monument en què es distingeixen unes cames tallades.

VIES I PORTES DE BARCINO

Per completar el perímetre de la muralla, tornem a l'inici per descriure els quatre portals que hi havia a la meitat de cadascun dels cantons de la circumval·lació romana. Lamentablement, hi ha pocs vestigis de les portes principals, que unien la via augusta a l'eix del carrer de la Llibreteria i el carrer del Call: la Porta Principalis Sinistra (A), a la plaça de l'Àngel, i la Porta Principalis Dextra (B), a l'encreuament entre el carrer del Call i el dels Banys Nous.

Sí que hi ha restes de les portes per a vianants a la Porta Decumana (C) (camí cap al port i el mar), al Pati Llimona (19), al carrer del Regomir, 3 (aquest espai és contigu al pany de muralla que comentàvem al Casal de la Gent Gran del Pati Llimona). En aquesta zona també hi ha vestigis d'unes termes públiques per a ús de mariners i viatgers que accedien a la ciutat des del port.

A l'esquerra, marca a la muralla del carrer del Bisbe de la Legio IIII Macedonica. A la dreta, interpretació dels traços.